

Årsmöte med Trollhättebygdens forn- minnesförening.

**Intressant föredrag av rektor E. Hollman,
Lilla Edet.**

Trollhättebygdens fornminnesförening hade på söndagsaftonen ett synnerligen talrikt besökt årssammanträde på Trollhättans järnvägs-hotell, i vilket bland andra riksantikvariens ombud doktor K. G. Cedergren, Vänersborg och länsarkitekten Allan Berglund, Skövde deltog. Sedan de närvarande hälsats välkomna av föreningens ordförande, järnvägstjänstemannen G. Lundén, föredrogs och godkändes föregående årsmötes protokoll samt en verksamhetsberättelse berörande det närmast gångna året samt hela tioårsperioden från föreningens tillkomst. Det var nämligen på våren 1926 som organisationen bildades efter ett i april månad nämnda år i pressen infört upprop, undertecknat av herrarna G. Lundén, Carl Frendberg och Verner Henriksson.

Föreningens födelsedatum kan sättas till den 18 juni, då fjorton intresserade personer samlades till ett första sammanträde å Hojums bankar, i närheten av den plats, där de två största av bautastenarna ursprungligen stått. Sedan herr Lundén från åsens högsta punkt hållit ett kort anförande om fornminnesföreningarnas uppgifter, beslöt de närvarande att en dylik förening skulle bildas. Den samma dag tillsatta interimsstyrelsen utgjordes av herrarna G. Lundén, Verner Henriksson, Carl Frendberg, Oscar Hellner, Martin Winlöf och J. Åberg.

Föreningen och dess styrelse har under de förgångna tio åren säkerligen gjort allt, som stått i dess förmåga beträffande såväl forskningsarbetet som arbetet med insamlandet och bevarandet av intressanta kulturföremål från en svunnen tid, heter det i berättelsen. Hojums

bankar, den plats där föreningen först såg dagens ljus, har dock icke kunnat bevaras. Utvecklingens mången gång hårda lag har dömt denna majestätiska grusås med alla dess minnen i form av bautastenar, offerstenar och gravar från hedenhös till att bli utplånad. Föreningen har dock följt med arbetenas gång och i görligaste mån sökt tillvarataga de fynd som tid efter annan kommit i dagen. Schaktmästare J. Åberg är värd ett tack för det pietetsfulla sätt, varpå han dirigerat de sedan många år fortgående schaktningsarbetena på denna plats. Härigenom har många fynd kunnat tillvaratagas.

Föreningens arbete för skyddandet av alla fasta fornlämningar i bygden har rönt ett glädjande stort intresse från allmänhetens sida, men i vissa undantagsfall har det visat sig svårt att finna förståelse för strävanden i detta avseende.

Bautastenarna på Hojum. Från Innovatums bildarkiv.

Bland av föreningen utförda goda gärningar må nämnas restaureringen av hållkistan vid Poxen, upprensningen kring domarringen vid Åkerström, röjningen å det stora gravfältet å de så kallade Prästängarna i Västra Tunhem, varvid Tunhems kommun medverkade, åtgärderna i syfte att få platsen kring Torstenssonmonumentet vid Forstena återställd i ett värdigt skick, åtgärderna för återställandet av bronsåldersröset vid Strömsberg, vilket arbete påbörjats, anläggande av en forngård, samlandet och bevarandet av inom bygden gjorda lösa fynd, forskning och nypupptäckter, kartläggning av Trollhättan med dess fornlämningar markerade, försöket att få Ekholms slottsruin utgrävd och konserverad, i vilket företagen provgrävning utgör ett led, försöket att få till stånd en vetenskaplig undersökning å öarna i Göta älv vid Trollhättan, där så många intressanta fynd blivit gjorda, insamlandet av bilder och framställandet av skioptikonbilder å dessa, vilket skett i mycket stor utsträckning med mera.

Beträffande sist förflutna verksamhetsår, räknat från årsmöte till årsmöte, konstaterades i korthet bland annat att forngårdsanläggningen efter mångåriga svårigheter kunnat påbörjas, att ryggåsstugan från Åsaka Lantbogården samt klockstapeln från Fors nu blivit uppförda och att fortsättningen av utbyggnaden säkrats genom av stadsfullmäktige beviljat förslagsanslag å 2 500 kronor ur C. O. Holms donationsfond.

Föreningen har under året fått emottaga en mängd gåvor från olika givare samt dessutom förvärvat en del föremål genom köp, vilka av styrelsen eller dess verkställande utskott blivit beslutade. Kostnaderna för forngården belöper sig hittills till 2 258:56 kronor. Härbret från Prässebo har inköpts till ett pris av 375 kronor fritt Trollhättan inklusive nödigt ersättningsvirke. Framställning skall göras hos skolstyrelsen om erhållande av full äganderätt till Betty Backs stuga och framställning har gjorts hos arbetslöshetskommittén om utgrävning av Ekholms slottsruin såsom reservarbete.

Föreningen hade under senaste verksamhetsåret 248 medlemmar varav sju ständiga.

Enligt revisionsberättelsen hade inkomster och utgifter under året balanserat med en summa av 3 623:33 kronor med en behållning av 813:71 kronor. Revisorerna, herrarna Arvid Cederholm och Albert

Johansson, tillstyrkte full och tacksam ansvarsfrihet, vilket även beviljades av de närvarande.

De ledamöter av styrelsen som var i tur att avgå, nämligen herrarna J. A. Björkman, Höga, Claes Olsson, Ängen, Carl Frenberg, Trollhättan, Verner Henriksson, Brinkebergskulle, Birger Fogel, Trollhättan, Aug. Axelsson, Lerum och J. Detterberg, Trollhättan omvaldes liksom suppleanterna, herrarna J. Åberg, Trollhättan, Carl Sköld, Trollhättan och R. Landberg, Sjölanda. Till revisorer omvaldes herrarna Arvid Cederholm och Albert Johansson med herr R. Aronsson som suppleant.

Utgrävning på Lövön år 1934. Mannen i svart kostym, hatt och vit skjorta är Gustaf Lundén. Foto: Erik Björnånger.
Från Innovatums bildarkiv.

Vidare förelåg rapport från föreningens intendent, herrarna J. Detterberg och E. Nordén. Enligt rapporten innehåller samlingarna för närvarande 267 sten- och flintredskap, 58 vapen och kanonkulor, 647

äldre mynt, 308 möbler och husgeråd, 140 verktyg och redskap, 358 fotografier, litografier och tavlor, 35 poster böcker, handlingar och beskrivningar, 30 kartor och ritningar, 328 skioptikonbilder, 18 klädespersedlar, 4 musikinstrument samt 121 diverse föremål. Samlingarna förvaras delvis i den så kallade Betty Backs stuga och dels hos enskilda medlemmar av föreningen.

Deposition i samrealskolan?

Styrelsen föreslog att en hänvändelse skulle göras till styrelsen för härvarande samrealskola med förfrågan huruvida en del av föreningens samlingar, huvudsakligast litografier samt arkeologiska föremål kunde få deponeras hos skolan. Enligt styrelsens tanke borde föreningen anskaffa erforderliga ramar och dylikt till litografierna medan samrealskolans styrelse borde ordna med lämpliga montrar för de arkeologiska samlingarna. Föreningen beslöt att göra ett erbjudande i enlighet med ovan nämnda till styrelsen för skolan.

Enligt förslag av styrelsen beslöts att föreningens stadgar skall ändras i så måtto att antalet ledamöter i styrelsen hädanefter skall vara nio med fyra suppleanter. Tidigare har antalet ledamöter av styrelsen varit femton. Beslut skall för att vinna verkställighet konfirmeras vid ytterligare ett allmänt sammanträde.

Forngårdens samlingar utökas

Ordföranden upplyste att det av föreningen inköpta härbret kommer att återuppföras på forngårdsområdet. Vidare hade ägaren av Marieströms egendom lovat att föreningen skulle få ta hand om en gammal milsten från Adolf Fredriks tid som för närvarande är placerad på gårdens ägor. Riksantikvariens ombud, doktor Cedergren, upplyste att en sådan åtgärd icke skulle möta några hinder från fornvårdsmyndigheternas sida då det är vägstyrelserna som äger beslutanderätten i dylika fall. Enligt vad ordföranden upplyste hade man även haft planer på att flytta en så kallad offersten till forngårdsområdet. Någon fast sten kunde det emellertid icke bli tal om, men då en offersten påträffats i en gärdesgård i Lextorp och ägaren medgivit att densamma får flyttas skulle saken kunna ordnas på detta

sätt. Riksantikvariens ombud trodde icke att hinder skulle möta för ett förverkligande av nämnda förslag.

Herr Lundén framhöll vidare att det varit föreningens önskemål att ett tidigare på forngårdsområdet befintligt bronsåldersröse, vilket spolierades då turistvägarna byggdes på 1880-talet, skulle återuppföras. Man vet platsen för detsamma och det finns uppgifter om alla dimensioner. Avsikten skulle vara att visa allmänheten hur ett dylikt röse ser ut.

Beträffande Betty Backs stuga har ännu intet beslut fattats. Innan föreningen tar hand om stugan måste för övrigt en undersökning göras om vilka förändringar detsamma undergått. Det gäller nämligen att få fram ett typiskt exempel på den gamla sågarbebyggelsen – fastigheten i och för sig är av mera underordnat intresse.

Fynden på öarna i älven

Beträffande fynden av flintredskap med mera på öarna i älven framhöll herr Lundén att vattennivån inom kort torde komma att höjas och göras konstant. Det blir då omöjligt att verkställa några vidare undersökningar i fråga om de intressanta fynden. Redan i år vore det därför önskvärt om man genom riksantikvariens försorg kunde få hit någon fackman i och för en undersökning.

Doktor K. G. Cedergren framhöll att riksantikvarieämbetet är synnerligen hårt belastat av framställningar från skilda håll. Föreningen torde nog därför få tänka sig att bidra till kostnaderna. Möjligt är emellertid att det räcker med att undersöka en av öarna.

Länsarkitekt A. Berglund undrade om man inte skulle kunna räkna med en viss medverkan av vattenfallsstyrelsen då det är genom dess förhållande som det ideella värde som fynden representerar förstörs.

Redaktör Carl Frenberg: Det kunde eventuellt bli tal om att vattenfallsstyrelsen ställde arbetskraft till förfogande för ändamålet.

Kamrer Arvid Carlsson ansåg att fridlysning av öarna borde ske med det snaraste. Det har varit en fullständig kapprodd av "samlare" till fyndplatserna och säkerligen har stor skada åstadkommits genom detta otillbörliga intresse från allmänhetens sida. Det skulle emellertid endast

gälla en fridlysning av eventuella fynd – någon avstängning av öarna för allmänheten kunde det inte bli tal om.

Doktor Cedergren framhöll att ett dylikt privat insamlande av fornminnen var oförenligt med gällande lagbestämmelser. Föreningen kan mycket väl statuera ett exempel genom att anmäla någon av dem det här gäller till åtal.

Föreningen beslöt att göra en hemställan hos riksantikvarien och vattenfallsstyrelsen om undersökning av öarna i älven, varjämte fridlysning skulle påyrkas.

Lokalfrågan aktualiseras

Föreningens lokalfråga kom härefter på tal.

Redaktör Carl Frendberg påpekade att det varit omöjligt för styrelsen att komma till någon lösning av problemet om anskaffande av lämpliga utrymmen för föreningens samlingar. Möjligt är emellertid att frågan kommer att aktualiseras inom den närmaste tiden och det är då att hoppas att styrelsen får fria händer, även om det skulle bli fråga om en lösning som ställer vissa krav på föreningen.

Herr Axel Dahl ansåg att det här var fråga om ett spørsmål av större räckvidd. Måhända blir det nödvändigt att föreningen bildar en särskild byggnadsfond. Talaren ville för sin del rekommendera en höjning av medlemsavgiften till det dubbla varvid halva summan kunde fonderas varje år i och för byggnadsfrågans lösning.

Redaktör Carl Frendberg var icke ense med föregående talare angående lämpligheten av en avgiftshöjning. Föreningen går nog icke själv i land med en byggnadsfråga. Möjligen får en särskild ekonomisk organisation bildas för ändamålet.

Det uppdrogs härefter åt styrelsen att träffa erforderliga åtgärder beträffande byggnadsfrågan.

"Hur blev Flundrebygden först befolkad"

Sedan sålunda de föreliggande föreningsärendena avverkats höll rektor E. Hollman, Lilla Edet ett synnerligen intressant och välformat föredrag över ämnet "Hur blev Flundrebygden först befolkad".

Talaren framhöll att då man vill besvara en fråga sådan som den i föredragsrubriken framställda så kan man använda sig av två vägar. Man kan dels studera fornminnena inom det område det gäller och man kan dels försöka utleta vad ortsnamnen har att förtälja. Talaren hade valt den sistnämnda vägen och gav först en redogörelse för vad själva häradsnamnet Flundre betyder. På ett sigill från 1500-talet förekommer ett djur, vilket med litet god vilja kan antagas föreställa en flundra, vilket givit anledning till ett antagande om att häradsnamnet skulle ha sin härledning ur benämningen på nämnda fiskslag. Antagandet är emellertid med all säkerhet felaktigt. Professor A. Noréen vill uttyda namnet som "Sjökrigarnas härad", medan professor Göran Sahlgren kommer med en mera antaglig förklaring - Flundre skulle vara avlett av ordet Flotn, namn på Slumpån i gamla tider. Ordet skulle alltså betyda häradet omkring Flotn.

Talarens hypoteser angående ortsnamnen var delvis baserade på principer, som framlagts av den norske vetenskapsmannen Magnus Olsen, vilka talaren dryftat med en ung svensk historiker licentiaten Per Nyström, bördig från Västerlanda, vilken även givit en del uppslag på området.

Flundre härad. Utsikt över Sörby Solberga i juli 1906.
Från Innovatums bildarkiv.

Enligt professor Olsen är de äldsta ortsnamnen sådana som bestå av ett naturnamn i obestämd form. Sådana finner vi i ordet Fors och Flundrevallas äldsta benämning Vall. Det vore för övrigt mycket naturligt om bebyggelsen på nämnda platser vore den äldsta då nybyggarna säkerligen trängt fram längs ån. Från de nämnda trakterna har bebyggelsen gått söderut – man kan stödja ett sådant antagande på namnen Solberga och Sörby. Solberga till exempel låg i solens riktning från medelpunkten Flundrevalla. Själva häradsnamnet torde datera sig från första årtusendet före (min anm. borde väl vara efter) Kristus, då Sverige fick sin häradsindelning.

I namnet Rommele torde den sista sammansättningsleden vara ordet lav, som har samma härledning som det engelska leave = lämna. Lev skulle alltså betyda reservat, arv eller dylikt. Man finner i en gammal handling Rommele skrivet som Rāmunda lev, varvid Rāmund tydligen är personnamn. En dylik benämning ligger som man förstår senare i tiden till sin upprinnelse än de opersonliga naturnamnen. I första stavelsen i Ålstad är det fråga om samma ord som i årder. Det gäller tydligen här en odling och just själva ordet stad avser enligt professor Olsen en sekundär bebyggelse. Ålstad har alltså varit platsen för en odling tillhörande huvudgården medan Kalvhed varit platsen för boskapskötseln – samma förhållande som vid Ekholms slott i Trollhättan, där man på ena sidan har Stallbacka och på den andra Ladugårdsbyn.

Sedan vikingatiden slutat följde en period av överbefolkning, som tvingade till nybebyggelse. Från denna tid härstammar flertalet av så kallade torpnamn, av vilka finns många i Flundre härad, till Kalltorp. Ofta är första sammansättningsleden ett mansnamn och det förhållandet att detsamma brukar vara kristet bestyrker ytterligare tidsbenämningen. Namnen på red, röd och ryd anses härstamma från 1200-talet men är mycket sällsynta i Flundre.

Före 1500-talet räknade Flundrebygden 92 gårdar. Efter nämnda tidpunkt inträdde emellertid en period av överbefolkning som tvingade till en explosionsartad expansion. Efter initiativ från kungen uppläts skogsallmanningarna för åkerbruk och på så sätt växte krono- och frälsetorpen upp. På en tid av 100 år uppstod på så sätt 60 nya gårdar i

Flundre, ofta betecknade med naturnamn i bestämd form. Härmed var all jord tagen i anspråk och först i och med 1700-talets mera intensiva jordbruk uppstod den så kallade backstugusittarebygden, som sedan försvann i och med emigrationen på 1800-talet. En annan bebyggelse representeras av industriorterna, av vilka Lilla Edet är äldst inom häradet. Beträffande namnet Sjuntorp torde det ej vara egennamnet Sjunne som ligger till grund för detsamma utan beteckningen "Den syvende forsen" (Den sjudane forsen).

Talaren avslutade sitt föredrag med förevisande av en del skioptikonbilder från Flundre härad. Auditoriet belönade den synnerligen intressanta föreläsningen med hjärtliga applåder och talaren avtackades dessutom muntligt av herr G. Lundén. Senare följde gemensam supé, i vilken ett stort antal föreningsmedlemmar deltog och varvid flera tal hölls, bland andra av Västergötlands hembygdsförbunds representant länsarkitekt Berglund, som gav föreningen vitsordet att vara den mest livaktiga och verksamma organisationen på fornvårdsområdet i landskapet.

Flundre härad. Utsikt från Lunneberg i maj 1906.
Från Innovatums bildarkiv.